

Liczby pierwsze

Definicja. Liczbą pierwszą nazywamy liczbę $p > 1$ taką, że jedynymi dzielnikami p są liczby 1 i p . Liczby $a > 1$ nie będące liczbami pierwszymi nazywamy liczbami złożonymi.

Przykłady. Liczby pierwsze $p \leq 20$: 2, 3, 5, 7, 11, 13, 17, 19.

Liczby złożone $a \leq 20$: 4, 6, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 18, 20.

Twierdzenie. Każda liczba naturalna większa od 1 ma dzielnik pierwszy.

Dowód. Niech $a > 1$. Liczba a ma dzielnik $d > 1$, np. $d = a$. Niech p będzie najmniejszym dzielnikiem liczby a , większym od 1. Wtedy można łatwo pokazać, że p jest liczbą pierwszą, QED.

Zauważmy, że jeśli liczba $a > 1$ jest złożona, to najmniejszy dzielnik pierwszy p liczby a spełnia nierówność $p \leq \sqrt{a}$.

Następujące ważne twierdzenie pochodzi prawdopodobnie od Euklidesa:

Twierdzenie. Istnieje nieskończenie wiele liczb pierwszych.

Dowód. Przypuśćmy, że istnieje tylko skończenie wiele liczb pierwszych: $p_1, p_2, \dots, p_n$. Weźmy liczbę

$$m = p_1 \cdot p_2 \cdot \dots \cdot p_n + 1.$$

Liczba m ma dzielnik pierwszy p . Ponieważ $p_i \mid m - 1$, więc $p_i \nmid m$ dla $i = 1, 2, \dots, n$. Zatem liczba pierwsza p jest różna od wszystkich liczb $p_1, p_2, \dots, p_n$, wbrew założeniu, że są to wszystkie liczby pierwsze. Zatem istnieje nieskończenie wiele liczb pierwszych, QED.

Uwaga. Jeśli liczby $p_1, p_2, p_3, \dots$ są początkowymi liczbami pierwszymi, to liczba

$$m = p_1 \cdot p_2 \cdot \dots \cdot p_n + 1$$

nie musi być pierwsza. Na przykład

$$2 \cdot 3 \cdot 5 \cdot 7 \cdot 11 \cdot 13 + 1 = 30031 = 59 \cdot 509.$$

Twierdzenie. Dla każdej liczby n istnieje n kolejnych liczb złożonych.

Dowód. Liczby

$$\begin{aligned} &(n+1)! + 2, \\ &(n+1)! + 3, \\ &(n+1)! + 4, \\ &\dots \\ &(n+1)! + n, \\ &(n+1)! + (n+1) \end{aligned}$$

są złożone (pierwsza z nich dzieli się przez 2, druga przez 3, trzecia przez 4 itd.), QED

Przykład. Liczby

$$6! + 2 = 722, \quad 6! + 3 = 723, \quad 6! + 4 = 724, \quad 6! + 5 = 725, \quad 6! + 6 = 726$$

są złożone. Nie jest to ciąg najmniejszych kolejnych pięciu liczb złożonych. Najmniejszymi są:

$$24, 25, 26, 27, 28.$$

Twierdzenie o istnieniu i jednoznaczności rozkładu na czynniki pierwsze

Twierdzenie. Każda liczba $a > 1$ jest iloczynem liczb pierwszych:

$$a = p_1^{\alpha_1} \cdot p_2^{\alpha_2} \cdot \dots \cdot p_k^{\alpha_k}.$$

Ten rozkład na czynniki pierwsze jest jednoznaczny (z dokładnością do kolejności czynników). ♠.

Przykład. Liczbą 144 ma m. in. następujące rozkłady na czynniki pierwsze:

$$144 = 2^4 \cdot 3^2 = 2 \cdot 2 \cdot 2 \cdot 2 \cdot 3 \cdot 3 = 2 \cdot 3 \cdot 2 \cdot 2 \cdot 2 \cdot 3.$$

Rozkłady te różnią się tylko kolejnością czynników.

Uwaga. Nie znamy dotychczas żadnego efektywnego algorytmu rozkładania liczb na czynniki pierwsze. Obecnym rekordem jest rozłożenie w 1999 r. na czynniki liczby 155-cyfrowej. Czas pracy ponad 1000 komputerów osobistych i jednego superkomputera wyniósł ponad 4,5 miesiąca. Istnieją natomiast efektywne algorytmy rozpoznawania liczb pierwszych. ♠.

Można próbować szukać informacji o rozkładzie na czynniki tzw. liczb RSA: są to iloczyny dwóch liczb pierwszych podobnego rzędu wielkości. Rozkład na czynniki po angielsku to *factorization*.

Dowód twierdzenia o istnieniu i jednoznaczności rozkładu pomijamy. Twierdzenie to ma liczne zastosowania.

Wniosek. Dzielnikami liczby

$$a = p_1^{\alpha_1} \cdot p_2^{\alpha_2} \cdot \dots \cdot p_k^{\alpha_k}$$

są liczby postaci

$$b = p_1^{\beta_1} \cdot p_2^{\beta_2} \cdot \dots \cdot p_k^{\beta_k},$$

gdzie

$$0 \leq \beta_1 \leq \alpha_1 \quad \wedge \quad 0 \leq \beta_2 \leq \alpha_2 \quad \wedge \quad \dots \quad \wedge \quad 0 \leq \beta_k \leq \alpha_k.$$

Wniosek. Liczba dzielników liczby $a = p_1^{\alpha_1} \cdot p_2^{\alpha_2} \cdot \dots \cdot p_k^{\alpha_k}$ jest równa

$$d(a) = (\alpha_1 + 1) \cdot (\alpha_2 + 1) \cdot \dots \cdot (\alpha_k + 1).$$

Często piszemy $\tau(a)$ zamiast $d(a)$.

Liczby względnie pierwsze

Definicja. Liczby a i b takie, że $\text{NWD}(a, b) = 1$ nazywamy liczbami względnie pierwszymi.

Twierdzenie. Jeśli

$$a = p_1^{\alpha_1} \cdot p_2^{\alpha_2} \cdot \dots \cdot p_k^{\alpha_k} \quad \text{oraz} \quad b = p_1^{\beta_1} \cdot p_2^{\beta_2} \cdot \dots \cdot p_k^{\beta_k},$$

to

$$\text{NWD}(a, b) = p_1^{\min(\alpha_1, \beta_1)} \cdot p_2^{\min(\alpha_2, \beta_2)} \cdot \dots \cdot p_k^{\min(\alpha_k, \beta_k)}.$$

Przykład. Niech $a = 2^4 \cdot 3^5 \cdot 5^3$ oraz $b = 2^3 \cdot 3^7 \cdot 5^3$. Wtedy

$$\text{NWD}(a, b) = 2^3 \cdot 3^5 \cdot 5^3.$$

Istnieje metoda wyznaczania największego wspólnego dzielnika dwóch liczb całkowitych nie wymagająca rozkładania tych liczb na czynniki pierwsze. Jest to tzw. algorytm Euklidesa. Działanie tego algorytmu wyjaśnimy na przykładzie.

Przykład. Niech $a = 39$ oraz $b = 15$. Wykonujemy ciąg dzielen z resztą:

$$39 = 2 \cdot 15 + 9$$

$$15 = 1 \cdot 9 + 6$$

$$9 = 1 \cdot 6 + 3$$

$$6 = 2 \cdot 3$$

Zatem $\text{NWD}(39, 15) = 3$; największym wspólnym dzielnikiem jest ostatnia niezerowa reszta.

Kongruencje

Definicja. Mówimy, że liczba a przystaje do liczby b modulo m , jeśli liczby a i b dają te same reszty przy dzieleniu przez m . Piszemy wtedy

$$a \equiv b \pmod{m}.$$

Równoważnie:

$$a \equiv b \pmod{m} \Leftrightarrow m \mid a - b.$$

Własności kongruencji:

- 1) $a \equiv b \pmod{m} \wedge c \equiv d \pmod{m} \Rightarrow a + c \equiv b + d \pmod{m}$;
- 2) $a \equiv b \pmod{m} \wedge c \equiv d \pmod{m} \Rightarrow a - c \equiv b - d \pmod{m}$;
- 3) $a \equiv b \pmod{m} \wedge c \equiv d \pmod{m} \Rightarrow ac \equiv bd \pmod{m}$;
- 4) $a \equiv b \pmod{m} \Rightarrow a^n \equiv b^n \pmod{m}$.

Dowody tych własności pozostawimy Czytelnikowi jako ćwiczenie.

Zadanie. Oblicz resztę z dzielenia $3^{105} + 4^{105}$ przez 11.

Rozwiązanie. Zauważmy, że

$$3^5 = 243 \equiv 1 \pmod{11}.$$

Zatem

$$3^{105} = (3^5)^{21} \equiv 1^{21} = 1 \pmod{11}.$$

Podobnie

$$4^5 = 1024 \equiv 1 \pmod{11}.$$

Zatem

$$4^{105} = (4^5)^{21} \equiv 1^{21} = 1 \pmod{11}.$$

Stąd

$$3^{105} + 4^{105} \equiv 1 + 1 = 2 \pmod{11}.$$

Z własności 1) – 4) wynika, że jeśli $W(x)$ jest wielomianem o współczynnikach całkowitych, to

$$5) \quad a \equiv b \pmod{m} \Rightarrow W(a) \equiv W(b) \pmod{m}.$$

Cecha podzielności przez 9. Niech $n = \overline{c_m c_{m-1} \dots c_1 c_0}$. Oznaczmy przez $S(n)$ sumę cyfr liczby n :

$$S(n) = c_m + c_{m-1} + \dots + c_1 + c_0.$$

Wówczas

$$9 \mid n \Leftrightarrow 9 \mid S(n).$$